

Center for Legal and Political Research, Faculty of Law,
Goce Delcev University in Shtip, Republic of Macedonia

FIRST INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
SOCIAL CHANGE IN THE GLOBAL WORLD
СОЦИАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНОМ МИРЕ

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
PROCEEDINGS

Shtip, 2014

First International Scientific Conference: SOCIAL CHANGE IN THE GLOBAL WORLD
© 2014 Copyright Goce Delcev University-Shtip, Republic of Macedonia. Address: Goce Delcev University - Shtip, Faculty of Law, ul. Krste Musirkov bb, PO box 201, 2000, Shtip, R. Macedonia. www.ugd.edu.mk; www.clprmk.org.

Печати / Print **2- ri Avgust- Shtip**

Графичка подготовка – Центар за Правно- политички истражувања

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.42(100)(062)

INTERNATIONAL scientific conference (1 ; 2014 ; Shtip)
Општествените промени во глобалниот свет = Social change in the global world = Социалные изменения в глобальном мире : зборник на трудови = proceedings / First international scientific conference. - Shtip : Goce Delcev University, 2014. - 1172 стр. ; 24 см

Трудови на повеќе јазици. - Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-244-129-0

а) Општествени промени - Свет - Собири
COBISS.MK-ID 97561098

WEBER'S MODELS OF BUREAUCRACY IN THE AGE OF
GLOBALIZATION
Strashko Stojanovski, Jadranka Denkova, Petar Trajkov..... 873

ECONOMY883

THE WATERS IN THE COUNTRY AS A SPECIFIC BUSINESS ECOSYSTEM
Dragan Jovanov, Aleksandar Dejanovski..... 885

НАЦИОНАЛНИТЕ СМЕТКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА –
МЕТОДОЛОГИЈА, АНАЛИЗА И ТРЕНДОВИ
Ѓорѓи Гоцков 893

ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА, ГЛОБАЛНИТЕ ФИНАНСИСКИ ИНСТИТУЦИИ И
ФЕНОМЕНОТ НА СИРОМАШТИЈА
Ирена Андреевска 911

THE IMPORTANCE OF ECONOMIC DIPLOMACY FOR A SMALL OPEN
ECONOMY – THE CASE OF SLOVENIA
Dejan Romih, Jurij Pridigar 919

РОССИЙСКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ В УСЛОВИЯХ ВТО
**Валерий Валентинович Копеин, Елена Анатольевна Филимонова,
Андрей Валентинович Копеин** 933

**ДЕТЕРМИНАНТИ НА ПРИДОНЕСОТ НА ТУРИЗМОТ ВО
ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНИЈА**
Билјана Петревска..... 941

ПОТРЕБА ОД ПРЕПОЗНАВАЊЕ И ВАЛИДАЦИЈА НА
ОРГАНИЗАЦИСКОТО ПРЕТПРИМНИЧКО ДЕЛУВАЊЕ НА
ВРАБОТЕНИТЕ ВО ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Mimoza Serafimova, Snezana Bardarova..... 955

ПРЕТПРИЕМНИЧКА ИНИЦИЈАТИВА, ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО И
МАЛИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
**Марија Магдинчева-Шопова, Неда Петросла-Ангеловска, Марија
Ацковска**..... 969

FINANCIAL CRISIS IN SWEDEN AND CROATIA IN PERSPECTIVE OF
EMU – THE BANKING UNION
Ivana Vajakić, Ozren Pilipović, Nenad Rančić..... 983

ДЕТЕРМИНАНТИ НА ПРИДОНЕСОТ НА ТУРИЗМОТ ВО ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ НА МАКЕДОНИЈА

Билјана Петревска

**Доц. д-р. Факултет за туризам и бизнис логистика,
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Македонија,
е-маил: biljana.petrevska@ugd.edu.mk**

Апстракт

Туризмот претставува една од најбрзо растечките индустрии во светот. Ако се имаат предвид многубројните позитивни влијанија кои туризмот ги има врз економијата, сосема е оправдан фактот што речиси сите земји, независно од степенот на економски развој, настојуваат да го развијат. Овој труд има за цел да го истражи влијанието на неколку фактори кои се особено значајни во појаснувањето на придонесот на туризмот во економскиот развој на Македонија. Поконкретно, ова емпириско истражување прави обид да ја открие зависноста и степенот на значајност на одредени детерминанти кои најчесто го опишуваат туристичкиот придонес. Во таа насока, во истражувањето испитувана е меѓузависноста помеѓу, од една страна, капиталните инвестиции во туризмот, бројот на доаѓања на странските туристи и вкупниот број ноќевања, и нивното влијание кое го имаат врз бруто домашниот производ кој е креиран во туризмот. За таа цел, направена е повеќекратна регресија преку примена на методот на најмали квадрати (OLS). Временскиот период се протега во интервалот помеѓу 1993-2012 година. Резултатите од истражувањето покажуваат дека некои детерминанти се манифестираат со голема еластичност што зборува за нивно големо влијание врз економскиот развој во Македонија. Наспроти нив, трудот ги дефинира оние детерминанти на туристичкиот придонес кои имаат многу скромно значење за Македонската економија. На крајот, произлегува заклучокот за неопходност од постојано следење и анализа на директните економски влијанија на туризмот како значајни фактори во зајакнување на националната економија.

Клучни зборови: Туризам; Економски развој; Повеќекратна регресија; Македонија.

ВОБЕД

Во последните децении, туризмот сè повеќе се истакнува како една од водечките индустрии во светот. Во 2011 година, придонесот на туризмот во светската глобална економија е проценет на 4,5 милијарди евра, поточно 9% од бруто домашниот производ (БДП), 100 милиони директно вработени во туризмот и 500 милијарди евра инвестиции во туризмот (WTTC, 2011). Поради многубројните ефекти кои ги предизвикува, туризмот го развиваат сите земји, независно од степенот на економски развој. Така, тука се спомнуваат многубројните економски влијанија кои генерално позитивно влијаат врз развојот на економијата во целост.

Главна цел на трудот е да го истражи влијанието на неколку фактори кои се особено значајни во појаснувањето на придонесот на туризмот во економскиот развој на Македонија. Поконкретно, ова емпириско истражување прави обид да ја открие зависноста и степенот на значајност на одредени детерминанти кои најчесто го опишуваат туристичкиот придонес. Во таа насока на постигнување на целта, трудот методолошки е структуриран во неколку делови. По воведниот дел, даден е краток осврт на релевантна литература која ја третира оваа проблематика од теоретски и апликативен аспект. Потоа следи делот кој информативно ги презентира најважните економски индикатори кои го определуваат придонесот на туризмот во Македонската економија. Во продолжение се прикажани методолошката рамка на истражувањето и анализирани податоци. Трудот е заокружен со дел во кој се евидентирани лавните наоди, дискусијата на резултатите и заклучоците од истражувањето.

ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА

Прашањето за економските влијанија на туризмот и ефектите врз економскиот развој на земјата, е многупати истражувано во литературата. Имено, многу автори укажуваат на различни техники кои се користат при квантифицирање на економските влијанија. Така, резултатите од истражувањата се разликуваат по сеопфатноста и працизноста, но најголемиот дел се однесуваат на анализа на економските влијанија (Babu et al, 2008; Crompton, 1993; Huybers, 2007; Lundberg et al, 1995; Ramos & Jimenez, 2008; Stabler et al, 2010). Во таа насока, треба да се напомене дека анализата на економските влијанија ги следи сите трошења кои се поврзани со туристичката активност во регионот со цел да се идентификуваат промените кои настанале во платите, даноците, приходите, како и вработувањата кои се резултат на туризам. За таа цел,

најчесто применувани методи кои се користат се: анкетање на посетителите за нивната потрошувачка, анализа на секундарни податоци, економски модели, инпут-аутпут модели како и пресметување мултипликатор (Frechtling, 1994: 119).

Имајќи предвид дека економскиот развој претставува само еден процес од комплексниот систем наречен човечки развој, произлегува дека економскиот развој неминовно води до човечки развој и квалитет на живот (Osberg & Sharpe, 2003: 36). Оттука, човечкиот развој, или подобрувањето на квалитетот на животот на луѓето е главна цел на економскиот развој (Hayami & Godo, 2005; Kanbur, 2003). Во таа насока, постигнатиот степен на економски и човечки развој може да се измери и прикаже преку различни индикатори (Cypher & Dietz, 2009; Grabowski et al, 2007; Soubbotina, 2004; Todaro & Smith, 2009). Оттука произлегува дека туристичките економски влијанија се многу значајни за економскиот развој независно дали се однесуваат на локално, регионално или национално ниво. Така, потребно е да постои и да се имплементира стратегиски документ за развој на туризмот кој истовремено ќе претставува алатка за креирање генерална политика за сеопфатен економски развој (Frechtling, 2001; Williams & Shaw, 1991). Во овој контекст треба да се истакне дека дефинирањето развојни приоритети како основен елемент на развојната политика, претставува најтешката задача за секоја земја (Gunn, 1993; Hall, 2005). Таквиот концепт наметнува неопходност од воведување нова економска политика, во која туризмот ќе е третиран како интегрален дел на целата економија.

КРАТОК ОСВРТ НА ТУРИСТИЧКИОТ ПРИДОНЕС ВО МАКЕДОНИЈА

Македонија го има дефинирано туризмот како средство за генерирање многубројни микро и макро економски влијанија (Влада на Република Македонија, 2012). Во периодот меѓу 2002-2012 година, учеството на туризмот во креирањето БДП во просек изнесува 1,35% (Табела 1). Споредено со светскиот просек од 2,8% во 2011 година, и просекот за Останата Европа¹ од 2,4% (WTTC, 2012), упатува на заклучок од многу скроман придонес.

¹Македонија припаѓа во Останата Европа, бидејќи Европа како регион е поделена на два подрегиони (WTTC, 2012, 17):

1. Европска Унија (Австрија, Белгија, Бугарија, Кипар, Чешка, Данска, Естонија, Финска, Франција, Германија, Грција, Унгарија, Ирска, Италија, Летонија,

Од табелата 1 може да се забележи многу умерен пораст на БДП креиран во туристичката индустрија во Македонија. Во овој контекст напоменуваме дека негативната стапка на раст во голема мерка се должи на воените конфликти кои беа во Македонија и во регионот. Имено, во 2000 година се забележува екстреман пад во туристичката активност, што се појаснува со војната во Косово, како и поради бомбардирањата во Србија и бегалската криза во 1999 година. Од друга страна, постои опасност погрешно да се интерпретира неочекувано високиот раст во туризмот во 2002 година, кога всушност претходно споменатите негативни шокови сеуште имаа влијание. Така, зголемената домашна побарувачка првенствено се јавува како резултат на отсуство на домашното население за патување во странство. Истовремено, падот во БДП во 2004 година се појаснува со зголемен интерес за патување на рецепиентното население во странство, како резултат на закрепнатата економска активност на земјата и зголемената потрошувачка. Дополнително, од табелата 1 може да се види структурен пад како резултат на светската финансиска рецесија (започнувајќи од 2009 и 2010 година, и постепено подобрување од 2011 година).

Табела 1. БДП во туризмот во Македонија, 2002-2012

Година	БДП во туризам (мил. ден.)	Годишен раст (%)	Вкупен БДП	% од вкупен БДП
2002	3759	16.6	256016	1.47
2003	4121	9.6	270314	1.52
2004	4051	-1.7	282748	1.43
2005	4245	4.8	295052	1.44
2006	4309	1.5	309895	1.39
2007	4677	8.5	328951	1.42
2008	4954	5.9	345239	1.43
2009	4528	-8.6	342062	1.32
2010	4406	-2.7	351963	1.25
2011	4460	1.2	361714	1.23
2012	4579	2.7	360850	1.27
просек 2002- 2012	4372	3.4	297374	1.4

Литванија, Луксембург, Малта, Холандија, Полска, Португалија, Романија, Словачка, Словенија, Хрватска, Шпанија, Шведска и Англија);

2. Останата Европа (Албанија, Ерменија, Азербeјџан, Белорусија, Босна и Херцеговина, Исланд, Казахстан, Киргистан, Македонија, Молдавија, Црна Гора, Норвешка, Русија, Србија, Швајцарија, Турција и Украина).

Извор: Сопствени пресметки според Државен завод за статистика, Статистички годишник (различни години) и Народна Банка на Република Македонија, Годишни извештаи (различни години).

Понатаму, значењето на туризмот за Македонската економија може да се процени преку туристичките приливи, кои во 2006 година претставуваат 26% од вкупните приливи по основ на услуги и 8% од извозот на стоки во Македонија. Истовремено, туристичките приливи беа за 20% поголеми од странските директни инвестиции. Во рамки на услугите, треба да се напомене дека туристичките услуги беа втора ставка по големина (за нијанса помала споредено со приливите од транспортните услуги), што значи 1,3 пати поголема од деловните услуги и 2,4 пати поголема од приливите добиени од комуникациски услуги. Последователно, чистите приливи по основ на туризам во Македонија просечно претставуваат 1% од БДП, што претставува солидна основа за зголемување на туристичките ефекти во економската активност на Македонија.

Во оваа прилика ќе ги споменеме прогнозите за туристичкиот развој во Македонија кои се прилично оптимистички. Имено, проценките се охрабрувачки и до 2021 година се очекува директниот придонес на туризмот во БДП да достигне до 1,6% со што би се оствариле приходи од 170 милиони евра (по константни цени од 2011 година). Истовремено, се предвидува вкупниот придонес на туризмот во БДП да порасне на 6%, а инвестициите во туризмот се прогнозира да достигнат ниво од 76 милионо евра што би значело 2,8% од вкупните инвестиции. Дополнително, според проценките се очекува нагорен тренд и кај бројот на вработени кои индиректно го поддржуваат туризмот во Македонија со што во 2021 година би се достигнале 35 000 работни места, што претставува 5,4% од вкупната работна сила (WTTC, 2011).

МЕТОДОЛОГИЈА

Во истражувањето е применета регресиона анализа врз основа на податоци добиени од секундарни извори, кои се протегаат во интервалот од 1993-2012 година. Основната цел е да се открие зависноста и степенот на значајност на одредени детерминанти кои најчесто го опишуваат туристичкиот придонес. Така, применети се следните детерминанти:

- Вкупен придонес на патувањето и туризмот во БДП. Овој показател вклучува пошироки ефекти од инвестирањето, синцирот на снабдување и ги вклучува влијанијата на приходите. Поконкретно, оваа променлива ги зема предвид директните, индиректните и

индуцираните ефекти. Податоците се добиени од Светскиот Совет за Патување и Туризам (World Travel and Tourism Council – WTTC) и се изразени во евра. Оваа променлива во регресиониот модел е прикажана со TT;

- Капитални инвестиции во туризмот. Овој показател го опфаќа трошењето на сите сектори кои се директно вклучени во туристичката индустрија. Поконкретно, оваа променлива ги зема предвид инвестициите на други индустрии кои градат различни објекти за потребите на туризмот (пример: нови објекти за сместување; опрема потребна за превоз на патниците; објекти за забава и рекреација и сл.). Податоците се добиени од WTTC и се изразени во евра. Оваа променлива во регресиониот модел е прикажана со INV;

- Број на доаѓања на странските туристи. Овој показател ги вклучува доаѓањата на лица кои имаат место на постојано живеење надвор од Македонија, кои привремено престојуваат во Македонија и пренокуваат најмалку една ноќ во угостителски или други објекти за сместување. Податоците се добиени од Државниот завод за статистика на Република Македонија. Оваа променлива во регресиониот модел е прикажана со FOREIGN; и

- Вкупно ноќевања. Овој показател ги вклучува ноќевањата на домашните и странските туристи во Македонија. Сепак, одреден број ноќевања се неопфатени поради непријавувањето гости, претежно туристи во приватни соби, куќи за одмор и рекреација, како и оние туристи кои престојувале кај роднини или пријатели. Податоците се добиени од Државниот завод за статистика на Република Македонија. Оваа променлива во регресиониот модел е прикажана со OVER.

Со цел да се тестираат променливите, направена е повеќекратна регресија. Така, во анализата се употребени неколку фактори со цел да се процени влијанието на секој фактор. Поконкретно, направен е обид да се квантифицира влијанието на различни влијанија врз една независна променлива. Оттука, методот кој е применет ја користи следната формула:

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \beta_3 x_3 + \dots + \varepsilon_{it}$$

каде:

y_{it} е зависна променлива (вкупен придонес на патувањето и туризмот во БДП);

$\beta_0 \dots \beta_n$ се регресиони коефициенти;

$x_1 \dots x_n$ се независни променливи (капитални инвестиции, број на доаѓања на странските туристи и вкупно ноќевања);

ε_{it} е случајна грешка која е нормално дистрибуирана со средна вредност нула.

Сите променливи се применети во моделот во логаритмички облик. Од една страна, тоа е вообичаен начин за порамнување на варијансата, но од друга страна, регресијата Llog-log овозможува проценка на еластичноста. Регресијата е направена преку примена на методот на најмали квадрати (Ordinary Least Squares - OLS). Овој метод спаѓа меѓу најдоверливите методи првенствено поради способноста да ги минимизира пристраноста и варијансата. Бидејќи направена е регресија со повеќе променливи, применет е F-тестот. Целта е да се провери дали една, или група независни променливи, имаат влијание врз зависната променлива, На таков начин се мери целото значење на регресијата (Gujarati, 2003).

Табелата 2 ја прикажува дескриптивната статистика за променливите кои се применети во главната регресија. Истовремено, прикажани се податоци за асиметрија (skewness) и сплоснатост (kurtosis), кои се потребни за тестирање на дистрибуцијата на нормалност т.е. за спроведување Jarque-Bera (JB) тест. Во случај на нормална дистрибуција на резидуалите, асиметријата би била нула, или би се толерирала во границите од -0,5 до 0,5. Од табелата 2 се забележува дека ова се потврдува за три променливи OVER (-0.301221), TT (0.074414) и INV (0.377265). За променливата FOREIGN, вредноста е над нула со што индицира постоење позитивна асиметрија. Што се однесува до сплоснатоста, може да се забележи дека нормално дистрибуираните резидуали треба да имаат вредност еднаква на три. Во тој поглед, само FOREIGN (2.922299) го задоволува тој услов, додека OVER (3.280707) е многу блиску. Оттука, овие променливи го задоволуваат предусловот за нормална дистрибуција. Останатите променливи имаат коефициенти далеку под три. Веројатноста за отфрлање на нултата хипотеза за нормалност, во голема мерка го надминува критичното ниво на сигнификантност, потврдувајќи дека сите променливи се нормално дистрибуирани.

Табела 2. Дескриптивна статистика

	FOREIGN	INV	OVER	TT
Средина	200369.9	20072197	2054863	188000000
Медијана	197216.0	18887097	2020217	193000000
Максимум	351359.0	40532258	2706373	372000000
Минимум	98946.00	1129032.	1254582	5258065
Стандардна девијација	65613.48	11976357	329823	121000000
Асиметрија	0.635572	0.377265	-0.301221	0.074414
Сплоснатост	2.922299	1.985153	3.280707	1.655528

Jarque-Bera (JB) тест	1.419115	1.399325	0.386517	1.601036
Веројатност	0.491862	0.496753	0.824269	0.449096
Опсервации	21	21	21	21

Забелешка: FOREIGN=Број на доаѓања на странските туристи; INV=Капитални инвестиции; OVER=Вкупно ноќевања; TT=Вкупен придонес на патувањето и туризмот во БДП.

Табела 3. Матрица на корелација

	FOREIGN	INV	OVER	TT
FOREIGN	1			
INV	0.677641	1		
OVER	0.476323	-0.078728	1	
TT	0.694646	0.947369	-0.030494	1

Од табелата 3 се добиваат интересни информации за степенот на корелација меѓу променливите. Се претпоставува дека во линеарен регресионен модел, не постои мултиколинearност помеѓу независните променливи. Во случај на висока зависност помеѓу независните, можна е проценка на регресионите коефициенти, но со големи стандардни грешки, па како последица на тоа, не може да се предвидат прецизно вредностите на коефициентите на популацијата. Така, според Kennedy (2008), мултиколинearноста е проблем кога корелацијата е над 0.80. Од табелата 3 се забележува дека тоа е случај со корелациониот коефициент меѓу INV и TT (0.947369), што може да има влијание врз регресионите резултати.

Понатаму, многу високи коефициенти на корелација се забележуваат помеѓу FOREIGN и TT (0.694646), како и помеѓу FOREIGN и INV (0.677641). Може да се каже дека овие резултати се логични и очекувани ако се знае дека потрошувачката на странските туристи има огромно влијание врз БДП и претставува солидна основа во зголемувањето капитални инвестиции. Така, според табелата 3, може да се заклучи дека зависноста меѓу променливите е силна, што најавува дека мултиколинearноста може да биде проблем.

ДИСКУСИЈА

Во табелата 4 се прикажани проценетите резултати од регресиониот модел. Вредноста на коефициентот на детерминација (приспособениот R^2) е 0.897035 што значи дека приближно 90% од варијациите на зависната променлива може да бидат објаснети со влијанието на сите независни

променливи кога се земаат заедно. Иако овој резултат не смее да се занемари, сепак, табелата 4 укажува на неколку проблеми. Така, се гледа дека само еден регресор (INV) е статистички сигнификантен при конвенционално ниво на сигнификантност. Стандардната грешка на регресијата е 0.342020. F-статистиката е 59.08030 ($p = 0.0000$), што значи дека регресијата е статистички сигнификантна. За да се обезбеди автентичност на резултатот, дополнително е пресметан Durbin-Watson тестот. Од табелата 4 се гледа дека Durbin-Watson статистиката е 0.622465, што значи дека резидуалите имаат позитивна сериска корелација, па потребно е многу внимателно да се интерпретираат резултатите. Поконкретно, фактот дека коефициентот на детерминација е поголем од вредноста на Durbin-Watson статистиката, може да се користи како „Просто правило“ (rule of thumb) за постоење привидна регресија. Овие проблеми најверојатно се поврзани со високата зависност меѓу INV и TT.

Табела 4. Резултати на регресијата

Зависна променлива: LOG(TT)				
Метод: OLS				
Број на опсервации: 21				
Променлива	Коефициент	Стандардна грешка	t-статистика	Веројатност
C	-4.026796	7.799041	-0.516319	0.6123
LOG(INV)	1.202183	0.107739	11.15829	0.0000
LOG(FOREIGN)	-0.009195	0.351421	-0.026164	0.9794
LOG(OVER)	0.201401	0.649444	0.310113	0.7602
Приспособен R ²	0.897035	F-статистика		59.08030
Ст. гр. од регресијата	0.342020	Веројатност(F-стат.)		0.000000
		Durbin-Watson стат		0.622465

Од тие причини, независната променлива INV е исклучена, бидејќи е одговорна за нарушување на резултатите, а со тоа добивање прецизна проценка на ефектите на секоја променлива во вкупниот придонес на БДП. Во табелата 5 се прикажани резултатите од прочистената регресија. Сега, по исклучување на INV, регресионите коефициенти на FOREIGN и OVER значително се променуваат, па и двете се статистички сигнификантни при 5%. Бидејќи тестовите за дијагностицирање на резидуалите укажуваат присуство на хетероскедастичност и сериска корелација, применет е методот Newey-West.

Табела 5. Резултати од прочистената регресија

Зависна променлива: LOG(TT)				
Метод: OLS				
Број на опсервации: 20				
Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 3.0000				
		Стандардна		
Променлива	Коефициент	грешка	t-статистика	Веројатност
C	37.49819	14.54530	2.578027	0.0195
LOG(FOREIGN)	2.291352	0.534783	4.284639	0.0005
LOG(OVER)	-3.200760	1.255940	-2.548497	0.0208
Приспособен R ²	0.554077	F-статистика		12.80411
Ст. гр. од регресијата	0.525823	Веројатност(F-стат)		0.000406
		Durbin-Watson стат		0.558620

Вредноста на коефициентот на детерминација (приспособен R²) сега е помала (0.554077), стандардната грешка на регресијата е поголема (0.525823), додека F-статистиката е намалена на 12.80411. Од табелата 5 се заклучува дека двете променливи FOREIGN и OVER се истакнуваат со значајно економско влијание врз вкупниот придонес на патувањето и туризмот во БДП. Бидејќи сите променливи во регресијата се изразени во логаритмичка форма, регресионите коефициенти може да се интерпретираат како израз на еластичност. Така, 1% зголемување во бројот на доаѓања на странските туристи предизвикува повеќе од 2% зголемување во вкупниот придонес на патувањето и туризмот во БДП. Тоа значи дека туризмот во Македонија се одликува со голема еластичност кон бројот на странските туристи. Што се однесува до вкупните ноќевања, интересно е да се забележи дека се добива негативен регресионен коефициент, спротивно на очекувањата. Ова може да се објасни со следното:

- Прво, регресорот OVER се однесува на вкупните ноќевања т.е. ги вклучува ноќевањата на домашните и странските туристи, при што доминираат ноќевањата на домашните. Така на пример, во периодот 2000-2012 година, домашните ноќевања опфаќаат во просек 75% од вкупните ноќевања; и

- Второ, и поврзано со претходното, познато е дека домашните туристи трошат многу малку на вонпансионска потрошувачка, што објаснува зошто додадената вредност на туризмот останува мала и покрај зголемувањето на бројот на ноќевања.

Во овој контекст, ја истакнуваме неопходноста од идентификување мерки и активности за привлекување поголем број странски туристи кои ќе трошат повеќе на дополнителни туристички

услуги. Ова наметнува и примена на нови, интелигентни начини за туристичка промоција на Македонија (Petrevska & Koceski, 2013).

ЗАКЛУЧОК

Од ова емпириско истражување произлегоа неколку заклучоци кои се однесуваат на определувањето детерминанти на туристичкиот придонес во економскиот развој на Македонија. Податоците се однесуваат на периодот 1993-2012 година, а применет е OLS методот како еден од најпрецизните регресиони методи.

Ова истражување потврди дека бројот на доаѓања на странските туристи, и вкупниот број ноќевања, се релевантни и значајни фактори кои го определуваат туристичкиот придонес во БДП. Поконкретно, резултатите од регресијата покажаа дека овие променливи се истакнуваат со значајно економско влијание врз Македонската економија, покажувајќи висока еластичност. Оттука, во случај на зголемување на бројот на странските туристи од 1%, се очекува тоа да предизвика пораст од повеќе од 2% во вкупниот туристички придонес на БДП. Сепак, резултатите од регресијата не доведоа до сосема спротивен заклучок по однос на вкупните ноќевања, поради негативниот коефициент на регресија. Оттука, укажуваме дека неколку претпоставки би требало да се земат предвид кога се интерпретира тој резултат. Имено, оваа променлива ги опфаќа вкупните ноќевања (на домашните и странските туристи) при што апсолутна доминација имаат домашните туристи. Истовремено, треба да се напомене дека домашните туристи се многу скромни потрошувачи по однос на вонпансионската потрошувачка. Последователно, отсуствува додадената вредност на македонскиот туризам, наспроти постојаното зголемување на ноќевањата во анализираниот период.

Променливата капитални инвестиции во туризмот беше исклучена бидејќи влијаеше негативно врз резултатите и спречуваше правилна проценка на влијанијата на секоја променлива. Се чини дека и покрај инвестирањето од просечно 20 милиони евра годишно како капитални инвестиции во туризмот, сепак, тие не може да се сметаат за значаен фактор кој придонесува за развој на националната економија.

И покрај неколкуте ограничувања кои се појавија во текот на истражувањето во однос на обезбедувањето статистички податоци, може да се заклучи дека презентираниот модел е корисен и апликативен. Сепак, остануваат други прашања од оваа проблематика кои се отворени за истражување и дискусија. Дел од нив може да се однесуваат на

вклучување повеќе променливи, зголемување на примерокот, спроведување споредба со други земји и сл.

Генерално, ова истражување ги идентификува факторите кои имаат влијание врз вкупниот туристички придонес во БДП во Македонија. На крајот, трудот истакнува дека бројот на доаѓања на странските туристи како главен фактор на влијание, е круцијален за понатамошниот туристички развој, а со тоа и развој на националната економија. Оттука, трудот ја потенцира потребата од постојано следење и анализа на директните економски влијанија како значајни за зајакнување на Македонската економија.

ЛИТЕРАТУРА

- Babu, S. S., Mishra, S. & Parida, B. B. (2008). Tourism development revisited: concepts, issues and paradigms, Saga.
- Crompton, J. L. (1993). Economic impact analysis: Myths and misapplication. Trends, 30(4), 9-13.
- Cypher, M., J. & Dietz, L. J. (2009). The process of economic development, Routledge.
- Frechtling, D. C. (1994). Assessing the economic impacts of travel and tourism - Introduction to travel economic impact estimation, In: Ritchie, J. R. B. and Goeldner, C. R. (Eds), Travel, Tourism and Hospitality Research, John Wiley and Sons.
- Frechtling, D. C. (2001). Forecasting Tourism Demand: Methods and Strategies, Butterworth - Heinemann.
- Government of the Republic of Macedonia. (2012). National Strategy on Tourism Development 2011-2015, Skopje.
- Gujarati, D. N. (2003). Basic econometrics, New York: McGraw Hil.
- Huybers, T. (2007). Tourism and developing countries, Edward Elgar Publishing.
- Grabowski, R., Self, S. & Shields, P. M. (2007). Economic Development: A Regional, Institutional and Historical Approach, Sharpe Inc.

- Gunn, C. A. (1993). *Tourism Planning - Basics, Concepts, Cases*, Taylor & Francis.
- Hall, M. C. (2005). *The Future of Tourism Research*, In: Ritchie, B. (Ed.) *Tourism Research Methods: Integrating Theory with Practice*, CABI Publishing, 221-231.
- Hayami, Y. & Godo, Y. (2005). *Development Economics: from the Poverty to the Wealth of Nations*, Oxford University Press.
- Kanbur, R. (2003). *Conceptual challenges in poverty and inequality: One development economist's perspective*, Cornell University.
- Lundberg, D., Donald, E., Krishnamoorthy, M., & Stavenga, H. (1995). *Tourism Economics*, John-Wiley.
- Osberg, L. & Sharpe, A. (2003). *Human Well Being and Economic Well Being; What Values Are Implicit in Current Indices?*, Centre for the Study of Living Standards Research Report 2003/04, Ottawa: Centre for the Study of Living Standards.
- Petrevska, B. & Koceski, S. (2013). *Recommending ideal holiday at national level*, *Journal of Applied Economics and Business*, 1(1), 15-22.
- Ramos, A. D. & Jimenez, P. S. (2008). *Tourism development: economics, management and strategy*, Nova Science.
- Soubbotina, T. (2004). *Beyond Economic Growth: An Introduction to Sustainable Development*, World Bank.
- Stabler, M., Papatheodorou, A. & Sinclair, T. (2010). *Economics of Tourism*, Taylor & Francis.
- State Statistical Office. (various years). *Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia*, Skopje.
- Todaro, P. M. & Smith, C. S. (2009). *Economic Development*, Pearson Education.
- Williams, A. & Shaw, G. (1991). *Tourism and Economic Development*, Belhaven Press.
- WTTC. (2011). *Travel & Tourism Economic Impact - Macedonia 2011*, London, UK.
- WTTC. (2012). *Travel & Tourism Economic Impact 2012, Other Europe*, London, UK.